

Religionsvetenskapliga skrifter nr 61

Metodkompassen – kulturvetarens metodbok

Red. Lena Marander-Eklund
Ruth Illman
Blanka Henriksson

Åbo Akademi
Åbo 2004

Metodkompassen – kulturvetarens metodbok

Pärm Karin Fabritius

ISBN 978-952-12-4184-0 (online)

ISSN 0780-1270

ISBN 952-12-1292-8

Åbo Akademis tryckeri

2004

Innehåll

Förord	7
Del I: Med karta och kompass	11
Ett medvetet metodval <i>Jan Svanberg</i>	13
Från dagböcker och frågelistor till gravstenar och Internet. Ett axplock ur kulturvenskapernas källor och material <i>Blanka Henriksson</i>	21
Statistik och enkäter. En introduktion för kulturvetare <i>Nils G. Holm</i>	47
Deltagande observation i teori och praktik <i>Kennet Granholm och Jan Svanberg</i>	71
Att skapa och analysera ett muntligt forskningsmaterial <i>Lena Marander-Eklund</i>	93
Del II: Att välja riktning	117
Källkritik – en nyckel till det förslutna <i>Nils Erik Villstrand</i>	119
Att tolka folkloristiska uppteckningar <i>Ulrika Wolf-Knuts</i>	143
En introduktion till kulturanalys <i>Blanka Henriksson</i>	167
Diskursanalys <i>Kennet Granholm</i>	189

Berättelseanalys – analys av personliga erfarenhetsberättelser <i>Lena Marander-Eklund</i>	209
Intertextualitet <i>Camilla Asplund Ingemark</i>	233
Religionspsykologiska forskningsmetoder <i>Siv Illman</i>	249
Att analysera symboler <i>Ruth Illman och Maria Leppäkari</i>	273
Några viktiga termer	295

Förord

Diskussioner kring metod är centrala i alla forsknings-sammanhang. Detta gäller såväl den första proseminarie-uppsatsen som skrivs som all fortsatt forskningsverksamhet. I vissa fall kan studenter uppfatta att valet av analysmetod är problematiskt. Med denna bok, *Metodkompassen*, försöker vi avhjälpa denna situation med att ge några förslag på riktlinjer som stöd för navigering i metodhavet. Men vi vill också påminna att metoddiskussioner är något som ständigt ska återkomma i forskningssammanhang och att dessa frågor sällan har givna svar utan snarare är något som ständigt ska problematiseras. *Metodkompassen* ska därför inte läsas som ett regelverk utan snarare som ett underlag för vidare diskussioner.

Metodkompassen är en metodbok avsedd för studerande i kulturvetenskaper. Den är tänkt som stöd i samband med skrivandet av uppsatser på olika stadier och i olika kulturvetenskapliga ämnen med en tyngdpunkt på folkloristik och religionsvetenskap. I boken presenteras olika kulturvetenskapliga forskningsmetoder, illustrerade med exempel, som kan bilda en utgångspunkt för din forskningsuppgift. Artiklarna är skrivna av lärare och forskarstuderande i folkloristik, religionsvetenskap och historia vid Åbo Akademi med syfte att på ett relativt lättillgängligt sätt presentera möjliga och användbara metoder. I

vissa fall utgår skribenterna från sitt eget specialområde, i andra har de satt sig in i en metoddiskussion enkom för den ifrågavarande artikeln. Boken är alltså tänkt som en lärobok. Med detta följer ett pedagogiskt grepp som kan uppfattas förenklande för den längre hunna forskaren. Föregångaren till denna bok var ett metodkompendium (2001) som sammanställdes för internt bruk med tanke på studerande i ämnena folkloristik och religionsvetenskap. Med denna bok hoppas vi på att kunna bredda läsekretsen.

Författarnas förståelse av metod i denna bok kan variera en aning. Överlag är det ändå fråga om att med metod förstå ett relativt konkret tillvägagångssätt, ett redskap för skribenten att skapa ordning i ett material eller problemområde, men också ett sätt att skapa sitt eget forskningsmaterial till exempel via fältstudier. Vi talar således om både insamlingsmetod och analysmetod. Denna tudelning av förståelsen av metod syns också i denna bok. I den första delen *Med karta och kompass* presenteras i första hand insamlingsmetoder och i den andra delen *Att välja riktning* presenteras förslag på analysmetoder. Dessa ska endast ses som förslag på metoder, och det är enkelt att gå vidare via de relativt omfattande litteraturförslagen som ges i samband med artiklarna. Boken är inte heller på något vis heltäckande utan speglar i ganska hög grad de forskarintressen som lärarna och forskarna i folkloristik och religionsvetenskap vid Åbo Akademi har i dag. Teoretiska frågeställningar på en mera begreppslig grund går boken egentligen inte in på. Boken avslutas med en förteckning på ordboksdefinitioner av centrala begrepp.

I denna bok används begreppet metod således i första hand i betydelsen redskap eller tillvägagångssätt. Metod är ändå inte något entydigt. Avsnittet *Med karta och kompass* inleds genom diskussioner kring detta. Jan Svanberg ger sin syn på frågor som är centrala i en diskussion om metod och de implikationer det

har för uppsatsskrivandet ur handledarens synvinkel. Blanka Henriksson presenterar en översikt över möjliga materialkategorier som en kulturvetare kan använda sig av som bas för sin forskning. Många kulturvetare använder sig oftast av kvalitativa metoder med syfte att nå en förståelse för ett ämne. Nils G. Holm lyfter, i sin artikel om statistiska metoder, fram de många gånger outnyttjade möjligheter kvantitativa metoder har att erbjuda en kulturvetare. Jan Svanberg och Kennet Granholm ger en presentation av deltagande observation, både ur en historisk synvinkel och med utgångspunkt i ett aktuellt fältprojekt. Lena Marander-Eklund presenterar intervjumetoden som ett sätt att skapa sitt eget forskningsmaterial och ger samtidigt några exempel på möjlig analys av muntligt material.

Bokens andra del *Att välja riktning* inleds med mera allmän-giltiga frågor kring källkritik av historikern Nils-Erik Villstrand. Ulrika Wolf-Knuts ger i sin artikel exempel på möjliga analysmetoder för folkloristiska uppteckningar, det vill säga nedtecknade texter som till exempel ordspråk utan kontext. I artikeln om kulturanalys visar Blanka Henriksson på de svårigheter vi stöter på när vi analyserar vår egen kultursfär. Kulturanalysen eller kulturens grammatik kan här ses som en möjlighet att motverka vår närblindhet bland annat genom att lära oss att främmandegöra det bekanta. I Kennet Granholms artikel presenteras diskursanalysens möjlighet att tolka samhällsdebatt såsom frågor kring jämställdhet och droganvändning. Vidare visar han de möjligheter metoden ger när man analyserar diskussionsprogram på TV. Lena Marander-Eklund ger i artikeln om berättelseanalys exempel på hur personliga erfarenhetsberättelser kan analyseras. Camilla Asplund Ingemark presenterar intertextualiteten som begrepp och analysmetod. Siv Illmans artikel handlar om religionspsykologiska tillvägagångssätt såväl utgående från studier om religiösa grupper som med

utgångspunkt i skönlitteratur. I den sista artikeln presenterar Ruth Illman och Maria Leppäkari vad som avses med en symbol och vilka betydelser olika forskare har tillskrivit symboler. Dessutom ges ett konkret exempel på symbolanalys med staden Jerusalem som tema.

Redaktionen för *Metodkompassen* vill tacka skribenterna för deras insats och för intressanta diskussioner kring metodfrågor bland annat under ett seminarium den 26.9.2003. Ett speciellt tack vill vi rikta till professor Nils G. Holm för att han har upptagit boken i skriftserien Religionsvetenskapliga skrifter. Vi vill också tacka Anne Holmberg för layout, Sofie Strandén för språkgranskning av texterna och Karin Fabritius för pärmdesign.

Åbo 19.12.2003

Lena Marander-Eklund, Ruth Illman och Blanka Henriksson

Del II: Att välja riktning

Att tolka folkloristiska uppteckningar

Ulrika Wolf-Knuts

Historier och historia

När Olaus Magnus i medlet av 1500-talet gav ut sin *Historia om de nordiska folken* gjorde man ännu inte någon vetenskapligt underbyggd skillnad mellan historia som vetenskap och historier som folklöre. Därför får vi i ett och samma verk veta hur det var i Norden när jättarna skapade skriften och gjorde stora bedrifter och drottning Margareta (1353–1412) återförde Gotland till Sverige. Gränsen mellan fantasi och verklighet var inte klar.

I dag har historikerna utarbetat raffinerade metoder för att få veta vad som tilldragit sig. De har förfinat förmågan att skilja mellan fantasi och verklighet. Folkloristerna har i sin tur raffinerat sina metoder för att ta reda på vad folk fantiserar om, drömer om och hur de bygger upp sina värdesystem.

Sedan Olaus Magnus beskrev sin historia har på några sekel två olika, särskilda vetenskaper vuxit fram, historien och folkloristiken. Båda kan utgå från ett intresse för ett visst historiskt skeende, men de behandlar materialet på olika sätt. Ett protokoll från en biskopsvisitation eller en trolldomsrättegång är av intresse för både historiker och folklorister, men de ställer olika frågor till det. Historikern vill kanske veta vem som var

närvarande vid visitationen och vad som avhandlades där. Folkloristen vill se om det finns ett visst kulturellt mönster för hur man brukade skriva visitationsprotokoll och vad detta mönster uttrycker av kulturellt bundna värderingar och kanske också maktstrukturer. Likaså kan bägge forskare undersöka skildringar av ett krig, men historikern söker ett annat slag av material om det än folkloristen gör, och de belyser det också från olika perspektiv.

Låt oss ta kriget 1808–09 som exempel.

Ryssarna hade tänkt sig till Åbo, men svenskarna var emot dem till Västankärr. Eljes låg svenska flottan vid Pargaslandet. Under striden körde ryssarna krut till Lappdal för att ha det tillhands, ifall de måste retirera. Buxhövden satt just och åt på Västankärr, då svenskarna anföllo, och hade blivit tillfångatagen, om inte inspektorskan varnat honom. Ryssherrarna flydde genom fönstret. Kosackerna redo på ömse sidor om Buxhövden och viftade med sablarna för att avhålla kulorna. Svenskarna hade landstigit i trakten av Tollsås och tågat framåt i två hopar. Den ena kom från Böle-, den andra från Nordvikssidan söderom Västankärr. I Böle togo de hästar för att hinna fortare fram. En torpare hade de till lots. Men denna trupp kom så sent fram, att ryssarna redan hunnit upp från fartygen. Ryssarna fällde bajonett för att avskära svenskarna återtåget, men dessa slog sig igenom och endast några stupade. (*Finlands* 1924: 129)

För historiker är det folkloristiska perspektivet så som det kommer till synes i en sägen som denna om kriget inte tillräckligt seriöst för att den skall kunna tas som dokument att bygga ett historiskt gångbart resonemang på. Av denna sägen kan man inte säga något om krigets förlopp, man kan inte hävda något om vad som hände i Västankärr, kanske inte ens att där hände någonting. Man behöver mera material och kompletterande material av andra slag för att säkrare kunna beskriva vad som hände på Kimitoön under 1808–09 års krig. Folkloristerna där-

emot kan använda sägner av denna typ för att få svar på frågor om hur folk själva redogjorde för sin historia, vilka värderingar sägnerna återspeglade eller, med andra ord, vad folk själva ansåg vara viktigt att framhäva i sin egen historia. Folkloristerna har gett upp försöken att se dessa historier som dokument som innehåller fakta om kriget. I stället vinklar de sitt intresse för dem så att de söker berättaren och hans världsbild bakom historierna. På det sättet ökar man förståelsen för folks sätt att tänka om olika företeelser allt ifrån historiskt verifierbara händelser till rena fantasier.

Inte bara historiska sägner har genomgått en sådan förskjutning beträffande tolkningen av dem. Också naturvetenskapliga sägner har tidigare använts som vetenskapliga dokument. Därför kan man hitta klassificeringar av drakar eller beskrivningar av lindormens eller sjöodjurens morfologi, fastän sådana djur inte alls existerar. Fråga alltså inte det folkloristiska materialet om det beskriver en historisk "sanning". Fråga hellre på vilket sätt och varför det upplevs som viktigt av den som berättar historien!

Två slags material

I dagens folkloristik, där man särskilt intresserar sig för människors sätt att uttrycka värderingar och normer i traditionellt utformade berättelser, kan man dela in sitt forskningsmaterial i två grupper med hänsyn till hur materialet samlats in. Å ena sidan har vi fältarbetets intervjuer och övriga material, som har kommit till genom ett intimt samarbete mellan två jämbördiga parter, nämligen intervjupersonen och intervjuaren. Den sistnämnde är ofta också den som själv använder sin egen intervju som forskningsobjekt. I nordisk folkloristik har intervjuer under de senaste decennierna varit centrala forskningsobjekt, där-

för att man velat se hur folklöre skapas. Man har försökt fånga, dokumentera och analysera själva processen när någon berättar eller sjunger någonting. Man intresserar sig med andra ord för performansen.

Å andra sidan har vi uppteckningar. De har kommit till genom att någon berättat eller sjungit någonting för någon annan som i sin tur skrivit upp vad han hörde. Att skriva upp efterhand som någon berättade en historia eller sjöng en sång var förstas den förhärskande insamlingsmetoden innan bandspelaren och videokameran hade uppfunnits. Uppteckningarna står oftast för sig själva utan att den som skrivit ned dem skildrade det sammanhang, den kontext, där berättelsen eller visan framfördes. Oftast är det inte heller den person som gjorde uppteckningarna som också är den som använder dem för sin forskning. Det blir ett glapp mellan uppteckningssituationen och analysen av materialet och det glappet måste den som arbetar med uppteckningar försöka täppa till genom att rekonstruera kontexten, den kulturella bakgrund där folklören framfördes. Fram till 1960-talet består det nordiska folkloristiska materialet huvudsakligen av uppteckningar, antingen i arkiven eller redigerade och utgivna i tryck. Den som exempelvis vill studera bondesamhällets berättartradition kring folkliga trosföreställningar om tomten eller varulven före industrialiseringen kommer mest att behandla uppteckningar.

Att arbeta med uppteckningar utan kontext

Hur kan man som folklorist analysera uppteckningar? Hur kan man i dag försöka förstå ett material som skrivits ned under en tid som definitivt är borta? Vad kan man säga om texter som kommit till i en miljö som man själv aldrig vistats i och som förändrats i grunden sedan uppteckningsarbetet gjordes där?

Det ekonomiska systemet är annorlunda, utbildningssystemet är ett annat, den kristna religionen spelar en annan roll nu är tidigare. Det går inte längre att prata med de människor som berättade om tomten. Den person som gjorde uppteckningen är död. I praktiken står dagens folklorist dessutom ofta framför en upptecknad text, som är anonym. Man vet inte vem som berättade om varulven. Texten är dessutom ofta odaterad och har sannolikt genomgått rätt så grundliga förändringar mellan det stadium då den kanske skrevs på ett papper i famnen på upptecknaren medan berättaren talade och det stadium då den renskriven, logiskt ordnad och putsad på slarv- och skrivfel inlämnades i en systematiskt ordnad samling till det arkiv som brett om materialet. Avståndet är långt mellan själva den situation när berättelsen eller sången framfördes för den upptecknande folkloristen och den situation kanske ett helt sekel senare när en annan folklorist försöker förstå vad som berättades. Hur skall man alltså arbeta för att så väl som möjligt förstå uppteckningarna utan att ha tillgång till den kontext där de producerades en gång för länge sedan?

Att ha nutiden som utgångspunkt för att förstå uppteckningen är inte tillräckligt. Man måste på alla upptänkliga sätt försöka sätta sig in i den tankevärld människorna hade i den miljö och på den tid då uppteckningen gjordes. Man rekonstruerar den kulturella bakgrunden. Det gör man dels genom att undersöka alla slag av sådana historiska källor som finns att tillgå, såsom andra uppteckningar om samma tema, andra uppteckningar från samma plats och tid och material som finns i ortens lokalhistoriska arkiv men också sådant som finns i de stora arkiven inom vederbörande landskap och för hela landet. Där kan man hitta dagböcker, brev, lokala föreningsars protokoll eller andra papper med tilläggsinformation om trakten och tiden. Har man riktigt god tur kan det hända att något traditions-

arkiv har sänt ut en frågelista om det man valt som sitt forskningsobjekt (*Frågelist* 2003). Får man tag på den och svaren på den har man ett mycket rikt material att utgå ifrån. Bibliotekens samlingar av lokalt anknuten litteratur är också goda källor. För att skärpa sin analysförmåga måste man också läsa andra motsvarande studier och andra undersökningar som har samband med det som man intresserar sig för. Så småningom växer en bild av den omgivande miljön fram och man kan sätta in sina uppteckningar mot en kulturell bakgrund, en kontext.

Låt oss säga att du vill skriva en uppsats om tomtedörelser i Pedersöre. Då går du till exempel till *Finlands svenska folkdiktning* och ser efter vad där finns för uppteckningar om tomtar. Originaluppteckningarna finns i Helsingfors i Svenska litteratursällskapets Folkkultursarkiv, och du bör helst se dem och inte nöja dig bara med de tillrättalagda versionerna i den tryckta boken. Därefter ska du ta reda på om Folkkultursarkivet har mera material om tomtar och Pedersöre, material som kanske inte hann med när *Finlands svenska folkdiktning* skulle tryckas eller material som samlats in mycket senare, kanske på band eller medelst någon frågelista. Riksarkivet i Helsingfors och Landsarkivet i Vasa kan ha mera material, exempelvis kan det finnas rättegångsprotokoll där tomtar nämns. Lokalhistoriska arkiv i Pedersöre kan också ha relevant material. Där kan du hitta brev och dagböcker. Glöm inte heller handskrifts-avdelningarna på universitetsbiblioteken, Åbo Akademi har en stor avdelning och Helsingfors universitetsbibliotek har också goda samlingar, liksom Svenska litteratursällskapet i Finland. Också de finska arkiven, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura och arkivet på museiverket kan vara givande. De har stora mängder svar på frågelistor om specifika teman under lång tid. Läs sedan allt du kommer över om Pedersöre, där har landskapsbiblioteket i Vasa och stadsbiblioteket i Jakobstad förutom

kommunbiblioteket i Pedersöre specialsamlingar. Läs sedan också andra studier om tomten för att se hur andra forskare har arbetat. Hela tiden växer din kännedom om både tomten själv och om Pedersöre och du skapar en kontext för de uppteckningar du själv valt att studera närmare.

Text och intertextualitet

Folklorister i dag sysselsätter sig dels med performansen, dels med uppteckningarna. Ibland ser man att forskarna sätter likhetstecken mellan "uppteckning" och "text" men uppfattar intervjun som någonting annat än en text. Det kan diskuteras om detta är en lyckad distinktion. I själva verket har uppteckningarna en gång kommit till genom intervju, låt vara att man kanske för hundra år sedan såg annorlunda än i dag på hur en intervju skulle genomföras. Vidare är textbegreppet problematiskt. Var börjar och slutar en text? Man kan i praktiskt syfte säga att texten börjar med den första bokstaven på en sida och slutar med den sista, men teoretiskt stämmer det inte. Ingen text har tillkommit i ett vacuum, alla texter bygger på tidigare texter. Ett enkelt exempel är samspelet mellan frågor och svar. Det blir inget svar om man inte först ställt en fråga och man kan inte ställa en fråga om man inte först tänkt så mycket på ett tema att man insett att där finns något man inte vet. Ett annat, mera komplicerat exempel är samspelet mellan den skrivna texten–uppteckningen och läsarens–uttolkarens sätt att förstå den. Läsaren är inte "tom" när han börjar tolka en text. Han har till exempel läst liknande texter tidigare, han känner till en massa andra texter som till synes ingenting har med den aktuella att skaffa, men som ändå påverkar honom medan han läser, han har kännedom om textens tema från annat håll, och han har livserfarenheter att bygga på. En ung människa läser och förstår till exempel en

text annorlunda än en gammal, en man annorlunda än en kvinna, en europé annorlunda än en polynesier. Allt man tidigare upplevt påverkar ens sätt att läsa en uppteckning och därigenom också ens förståelse av den. Man talar här om intertextualitet. Det finns ett mer eller mindre tydligt samband mellan (*inter*) texter, både i strikt mening skrivna eller tryckta texter och i vid bemärkelse "texter" man upplevt och har erfarenhet av. (Se även artikeln om intertextualitet i denna bok.)

Vi kan fortsätta att ta exempel med tomten. När du beslutar dig för att undersöka denne har du redan blivit intresserad av den. Du vet redan något om den, kanske för att du gått i förskola och skola och hört berättas om jultomten och sett honom på julfesterna. Du har sett honom i stadsbilden och ni hade kanske en tomte hemma på julaftonen. Du kanske rentav har hört Viktor Rydbergs dikt "Tomten". Kanske du sedan också gått kursen om folktro och lärt dig att tomten inte bara är förknippad med julen utan att den också spelade en roll för gårdarnas välgång. Eller kanske din farmor har berättat om det för dig när hon berättade hur det var då hon var liten. Hon kanske bodde i Pedersöre och berättade för dig om sin barndom. I skolan fick du veta ännu mera om Pedersöre i geografiundervisningen. I själva verket vet du ganska mycket om tomten i Pedersöre redan innan du börjar göra din folkloristiska undersökning av uppteckningarna i *Finlands svenska folkdiktning*. Allt det du vet utgör en bakgrund till ditt sätt att läsa och tolka uppteckningarna och allt det andra material som du hittar i arkiv och bibliotek. Alla dina texter om tomtar och Pedersöre står på det sättet i ett intertextuellt förhållande till varandra och används av dig mer eller mindre medvetet när du bygger upp din kontext för att förstå dina uppteckningar.

Texter kan hänga ihop med varandra på ett rätt så komplicerat sätt. De framställs inom olika sektorer i samhället. Här tar

jag ett annat exempel, nämligen bantning. Bantning är något man talar om både unga flickor emellan och bland medelålders tanter. De unga flickorna har sitt sätt att tala om bantning, de har sin diskurs. Tanterna har sitt eget sätt, de har alltså sin egen diskurs. De två diskurserna hänger ihop med varandra, de handlar bägge om hur man minskar i vikt. Men det finns i samhället ännu flera diskurser om bantning. Till exempel kan vetenskapsmännen, det vill säga läkarna och näringsforskarna, komma fram till att det finns ett enda effektivt och varaktigt sätt att gå ned i vikt och hålla sin nya vikt, nämligen genom att äta mindre än man förbrukar. I praktiken betyder det att man skall äta sådan mat som tar mycket plats i magen och gör att man känner sig mätt länge, men som inte är fet, och dessutom skall man röra på sig mera än förut. Det finns inga andra effektiva hållbara metoder. Detta skriver vetenskapsmännen i sina facktidskrifter, detta talar de om på konferenser. I sin diskurs uttrycker läkarna och näringsforskarna sig strikt vetenskapligt om bantning, de väger och mäter och räknar kalorier och joule. Men i populariserad, modifierad, tillrättalagd form får vi detta samma budskap på hälsocentraler, i dagstidningar och damtidningar, i skolans hälsofostran och läroböcker. Läkarnas och nutritionisternas budskap har gått ut ur en diskurs, det vill säga ur ett sammanhang, där viktninskning diskuteras medicinskt, det strikt vetenskapliga, till en annan diskurs, ett annat sammanhang, där man talar om viktninskning ur ett hälsoperspektiv kombinerat med ett kosmetiskt perspektiv. Man kan ytterligare tänka sig att temat förekommer i en tredje diskurs, den ekonomiska, när man helt utelämnar "motivet" mindre mat – mera motion och gör reklam för bantningspreparat. Vidare finns det en diskurs kring viktninskning i texter om anorexi, där man inte längre talar om en hälsosam viktninskning utan om en sjukdom. Ytterligare kan man tänka sig en diskurs om viktninskning i idrotten, där man

kan vara för tung för vissa grenar, för lätt för andra. Viktminskning är i dag ett så gott som dagligen återkommande tema på min dator. Jag får nämligen ideligen e-post från personer som genom ett visst bantningspreparat gått ner ett otroligt antal kilon på otroligt kort tid och som vill göra reklam för det medlet. Dessa e-brev hör hemma i diskursen om framgångshistorier.

Så har jag gett exempel på att man i vårt samhälle i dag kan tala om bantning som en läkare, en nutritionist, en hälsovårdare, journalist, lärare, skönhetsexpert, affärsman, idrottare, tränare, på datorn, i tidningar, tidskrifter och böcker. Hur alla dessa olika diskurser om kroppsvikten samverkar till en hanterbar helhet är diskursanalysens forskningsobjekt. En sådan analys lämpar sig också utmärkt väl för folkloristiska uppteckningar ur ett historiskt samhälle, också tomten. Man uttrycker sig inte på samma sätt om tomten i en folkloristisk uppteckning som i en dagbok eller ett brev eller ett protokoll, en historiebok för småbarn, en hembygdsbok för gamla eller i en vetenskaplig framställning. Ett annat exempel är William A. Wilsons beskrivning av hur tankar och föreställningar om Kalevala i olika sektorer av det finländska samhället under tiden ungefär mellan 1835 och 1950 samverkade och påverkade landets politiska utveckling (Geier 1985; Wilson 1976). (Se även artikeln om diskursanalys i denna bok.)

Varianter och variation

Folkloristerna var länge mest intresserade av uppteckningar. Man samlade in material med ett speciellt mål för ögonen, man ville hitta ursprunget till vissa slag av folklore. Man var mest fängslad av sagor, sägner och ballader, de ansågs nämligen vara äldst och därigenom värdefullast. Man föreställde sig att varje saga hade genomgått sin egen historiska utveckling och att det

gick att spåra och rekonstruera den om man dels samlade in alla varianter av den sagan, dels jämförde dem med varandra enligt vissa givna regler. Så ville man för varje saga, sägen, ballad eller annan folklöre, komma fram till kunskap om var, när och hur den uppstått och hur den spritts från detta ställe på jorden (Krohn 1926, Honko 1981). Fortfarande är det inte sällan folklorister låter sig inspireras av det här sättet att forska. Man frågar kanske inte längre så mycket efter folklorens ursprung och spridning, i stället kan man koncentrera sig på förändringarna, på variationen. Man kan till exempel jämföra flera uppteckningar av en och samma saga eller sägen av en och samma berättare från olika tidpunkter och se efter hur de olika varianterna av samma text förhåller sig till varandra, hur de förändras och varför det sker (*Thick* 2000). Att jämföra är i sig en spännande process som forskningen vilar på. Jämförandet, komparationen, är inte viktig bara inom forskningen utan inom hela det mänskliga livet. Jämförandet är betydelsefullt för alla slag av ordnande och kategorisering. Redan att städa är ett uttryck för jämförande. Man ser ju efter vad som är rent och vad som är smutsigt, vad som står på rätt ställe och vad som står på fel ställe, och åtgärdar allt så att det som i ett jämförande perspektiv uppfattas som dåligt blir bra. I andanom vet du hur ett rent golv ska se ut. Om din tambur ser för hemsk ut röjer du på golvet och tvättar det så att det blir som du vill ha det. Du har alltså jämfört en föreställning om det rena golvet med det verkliga golvet i din tambur.

Förr i världen jämförde folkloristerna texter med varandra för att hitta den som var äldst. I dag jämför vi texter med varandra för att hitta andra saker. Jämförandet vilar på närläsning. Den genomför man bäst genom att läsa igenom en och samma text många gånger. Så småningom stiger vissa specifika drag fram som man börjar fästa sig vid och som man sedan också

känner igen i andra liknande uppteckningar. Man kan till exempel se närliggande motiv, likartade strukturer, upprepade metaforer, återkommande allusioner, underliggande meningar, upprepade teman, motsatser. Strängt taget kan listan över vad man genom närläsning kommer att koncentrera sig på göras hur lång som helst, den beror nämligen på läsarens kunskande, erfarenhet, intellektuella spänst – och intuition. Intuitionen är bra att använda när man söker en "linje" för jämförelsen, men bevisföringen får inte bygga på intuition, då behövs också andra tankar. Utgå ifrån att en folkloristisk uppteckning inte är enkel och entydig utan sök i stället efter flera betydelser i den.

Låt oss säga att du har tiotusen uppteckningar om tomtar och du måste skapa ett system bland dessa tomteuppteckningar. Systemet ska vara logiskt. Det är viktigt att du väljer något sätt att jämföra texterna som är meningsfullt. Det är ganska klart att du inte väljer att jämföra tomtebeskrivningar med blåbär för vad skulle du kunna ha för nytta av att veta att de ingenting har gemensamt?! Alltså, när du börjar jämföra uppteckningarna med varandra måste du först komma på ett slags "linje" att jämföra längs. Du kan fritt välja vilket genomgående tema som du söker i varje tomteuppteckning. Låt oss här som exempel välja att jämföra tomtarna längs en "linje" av deras egenskaper. Somliga uppteckningar berättar om goda tomtar, andra om hjälpsamma tomtar, några om tomtar som skäller och grälar men som sedan ändå räddar gården från en katastrof, somliga uppteckningar talar om onda tomtar, andra om snarstuckna tomtar, några talar om vackra tomtar, andra om fula, en del om tomtar som har långa skägg och många om tomtar med mössor av olika färger med och utan tofs. Nu är det din sak att ordna upp detta material så att det bildar en logisk helhet. Du jämför då text efter text med varandra och kommer kanske fram till ett system mellan polerna onda och goda tomtar. Mellan de polerna hamnar de

snarstuckna, de skällande och grälände men ändå räddande, och de hjälpsamma tomtarna. De vackra tomtarna och de med de olikfärgade mössorna hör inte hemma i detta system, för dessa kännetecken har ingenting med egenskaperna att skaffa. Däremot kan det visa sig att du kan göra ett särskilt system av dem. Kör du då de två systemen mot varandra kan det visa sig att tomtar med röda mössor enligt uppteckningarna alltid är hjälpsamma, och att tomtar med blå mössor alltid är snarstuckna. Då blir det intressant att reda ut om rött och blått har en speciell betydelse i Pedersöre. Det kan visa sig att man i annat material (brev, dagböcker och så vidare) kan påvisa att den röda färgen i den trakten förbinds med positiva värden, medan blått uppfattas som en negativ färg. Vidare kan du se efter vad uppteckningarna berättar om när tomtarna uppträder. En del ser man, andra hör man, av några känner man kanske bara ett vinddrag när de springer förbi. Också detta perspektiv kan relateras till tomtarnas egenskaper och färgerna på deras mössor. Kanske de rödmössade vänligt sinnade tomtarna är de enda som syns, alla andra är osynliga. Då gäller det att fråga sig varför man av uppteckningarna kan läsa att det finns tomtar med blå mössor och att dessa ställer till med ofog men att de aldrig visar sig, utan det enda sättet man kan veta att de varit aktiva är genom att man hört dem. Vad betyder det i Pedersöreperspektiv att den blå färgen, ofog och hörbarhet är sammanfogade i sägenuppteckningarna? Detta exempel är helt fingerat, men säger förhoppningsvis något om hur jämförandet går till och vad det kan leda till.

Ovan har jag visat hur en forskare använder jämförandet för att komma till något resultat i sitt arbete. Det är klart att man också kan undersöka hur folk jämför. Som jag skrev är jämförandet ingen problemfri process, man måste ju välja enligt vilken "linje" man vill göra sina komparativa övningar. Detta gäller inte bara vetenskapsmännen, det gäller också vanligt folk.

Alla jämför på olika sätt och därför klassificerar folk olika, men det är också säkert att klassificering är en kulturbunden process. Därför uppbevarar vi inte skor i brödlådan eller lakan i kylskåpet. Den som gör så uppfattas, igen genom en jämförelseprocess, som sinnesförvirrad för att han bryter mot våra kulturbundna normer.

Genrer och strukturer

Mellan 1920- och 1980-talet avtog hos en del folklorister intresset för folklorens historiska utveckling. Man började snarare fästa uppmärksamhet vid vad folklören hade för funktion för de människor som kände till den. I det sammanhanget blev det viktigt att kunna uttala sig om en texts värde som källa för vetenskapligt grundad kunskap. Man konstaterade att det inte var likgiltigt om man hade att göra med en saga eller en sägen eller en ballad, de hade olika värden som källor beroende på vad man ville undersöka. I synnerhet folktrofforskarna ägnade mycken tid åt att undersöka olika folktroupppteckningars form, för att kunna uttala sig om i vilken grad folk faktiskt hade trott på det de berättade om eller om de bara berättade sådant som andra hade trott på eller rentav sådant som ingen egentligen trodde på utan som man snarare tyckte var roliga historier. Man indelade folklören i genrer, det vill säga i grupper enligt form, funktion och innehåll. Genreanalysen var länge viktig för många folklorister, målet var att skapa ordning i stora samlingar av folklöre och konstruera en gemensam terminologi så att forskarna skulle kunna förstå varandra. Fortfarande är den viktig i det praktiska arbetet, när det gäller att hitta i arkiven, men just nu kanske inte så framträdande som analysredskap för förståelse av en text (af Klintberg 1981; Ben-Amos 1992).

Man kan i dag också söka strukturen i en viss grupp av uppteckningar. Dels har rysk sagoforskning på ett strukturellt plan lyckats reducera stora mängder av texter till ett litet antal typer av sagor. De har visat sig gälla också andra sagosamlingar. Oberoende av om de handlande personerna är exempelvis en kung, en prinsessa eller en fattig pojke som möter en häxa, en vacker pojke eller en talande växt för att nå sin lycka som kan bestå av rikedom, prinsen eller prinsessan och halva kungariket är det strukturellt sett samma saga som berättas. X ger sig ut för att söka Y, får hjälp av Z och uppnår så Y (Propp 1968; Apo 1986). Dels är strukturanalysen, som denna uppteckningscentrerade folkloristik kallas, inspirerad av franska antropologer, som sökte gemensamma strukturer i myter från hela världen. Att analysera strukturen hos en föreställning hjälper en att förstå hur människan i ett samhälle tänker. Man söker då till exempel efter gränser eller motsatser som är meningsbärande enheter i kulturen. De som lever i den betar sig efter de regler som outtalat skapats för att gränserna eller motsatserna uppfattas som viktiga. I uppteckningarna står det inte klart sagt att vi har att göra med sådana strukturella utgångspunkter, men den som vill försöka förstå texterna måste lära sig att söka efter dem (se t.ex. Lévi-Strauss 1984; Douglas 1995; Stattin 1992).

Psykoanalytiska och djuppsykologiska analyser

Såväl psykoanalytiker som djuppsykologer har ägnat sagor och sägner mycken uppmärksamhet. Också mindre genrer, som barntraditionens ramsor, svordomar, ordspråk och liknande slag av folklöre kan analyseras ur psykologiskt inspirerade perspektiv. Folkloren kan även användas i terapeutiskt syfte. Man kan se folkloristiska uppteckningar som dokument om människans

psyke. Då söker man efter allmänmänskliga arketyper och symboler. Man frågar sig vidare varför människor berättar historier av ett visst slag. Eftersom de äldre uppteckningarna mestadels är anonyma kan man inte så ofta besvara sådana frågor med hänsyn till en viss enskild persons psykiska läggning utan måste anlägga ett mera generellt perspektiv. Man frågar sig exempelvis vad det är som ger en viss typ av folklöre livskraft i en viss typ av samhälle med en viss typ av kultur (Neto 1971; Dundes 1979; Brudal 1986).

Kontext och mentalitet

I uppteckningscentrerad folklöre är det själva uppteckningen som är central. Men i de allra flesta former av studier som grundar sig på uppteckningar kan man inte komma så långt om man inte tar hänsyn till begreppet kontext. Härmed avses det sammanhang en text finns i. Detta sammanhang kan vara hur litet som helst men också hur stort som helst. Om man är intresserad av svordomar koncentrerar man sig givetvis på dem. Man betraktar dem som "text" och kan då säga att kontexten utgörs av orden närmast omkring svordomen. I exemplet "Jag är ingen jävla ekonom" är "jävla" det man egentligen fokuserar sitt intresse på, men utan den omkringstående satsen vore ordet obegripligt. Det finns en åsikt att texter i sig är meningslösa, tomma, och att de får mening, betydelse, först i sitt sammanhang (Honko 1984). Tar man samma exempel och föreställer sig en situation då satsen uttalats blir kontexten enorm: Någon som fått i uppdrag att utföra arbetsuppgifter som han känt sig inkompetent för tappade behärskningen och röt "jag är ingen jävla ekonom" när han klandrades för att han kontosatt utgifterna på en institution fel. I själva verket är kontexten så stor att den inbegriper ett strukturellt missförhållande i hela samhället, nämligen att

folk i dag blivit tvungna att fuska i alla slag av arbetsuppgifter utan att ha fått nödvändig utbildning.

Man kan särskilja olika slag av kontexter (Kaivola-Bregenhøj 1992). Beträffande folkloristiska uppteckningar brukar man ofta räkna med tre slag, nämligen den textuella kontexten, den situationella kontexten och den kulturella kontexten. Var och en av dessa typer kan ytterligare indelas i minst två grupper.

Länken mellan den textuella kontexten och texten kan vara nödvändig eller icke-nödvändig. Om man skriver en uppsats om folklöre om katter kommer man säkert att träffa på ordspråket "arga katter får rivet skinn". Man måste beakta det som en källa till kunskap om vilka föreställningar det finns om katter. I ordspråket "arga katter får rivet skinn" är varje led nödvändigt för att man skall förstå texten. Uttrycket betyder att den som är argsint själv blir aggressivt behandlad. Man kan inte utelämna något av orden i texten utan att den blir meningslös.

Ett exempel där länken är icke-nödvändig utgör svordomarna. De är ofta inskjutna mellan de andra orden i en sats, men behövs inte för att man skall förstå själva budskapet. "Jag är ingen jävla ekonom" är fullt förståeligt även om man utelämnar svordomen. Stilen förändras, men inte själva budskapet, som betyder: "Jag är ingen ekonom och har inte den utbildning som behövs för att utföra denna uppgift." Man kan också byta ut svordomen mot ett annat ord: "De slåss som fan" kan bytas ut mot "de slåss alldeles förskräckligt" utan att svordomen överhuvudtaget behövs. Bandet mellan svordomen, som utgör "texten" för den som studerar svordomar och kontexten ("de slåss") är löst på detta textuella plan. En annan sak är att båda leden behövs för att visa vilken stil informanten använde när upptecknaren skrev "de slåss som fan".

Här ser vi hur den kulturella koden är viktig för tolkningen av texten. Den som inte vet att "som fan" är ett fast uttryck som

betyder "alldeles förskräckligt" tror kanske att det någonstans finns beskrivet hur fan slåss och att berättaren hänvisar till den skildringen. Barn har i början svårt att uppfatta detta slag av symbolik, utlänningar kan förstå den bokstavligt med besvärande missförstånd som följd.

Den situationella kontexten kan vara autentisk eller präglad av intervjusituationen när uppteckningen gjordes. Den autentiska kontexten är svår, för det mesta omöjlig, att se beträffande uppteckningsmaterial. Den hänför sig till det spontana samtal där texten framförs och berättelsen får sin betydelse just i det sammanhanget.

Den situationella kontexten gäller själva intervjusituationen. När det gäller arkiverade uppteckningar vet vi i själva verket för det mesta väldigt litet om intervjusituationen. Vi vet ibland vem som gjorde uppteckningen, vi vet kanske också var det skedde, men sällan vet vi vem som berättade. Sett ur dagens perspektiv är detta en stor brist. Man kan exempelvis i traditionsarkiven finna ordspråk i långa banor utan att det går att få fram i vilken situation ett ordspråk brukar användas. Därigenom kan materialet bli svårt att använda, det kan analyseras bara på vissa sätt, men inte på andra. Man kan exempelvis se efter vilka bilder av djur en ordspråkssamling uppvisar, men man kan ingenting säga om hur den person som använt ordspråket sett på djuren eller om djurens ställning i ett förgånget samhälle. Har man turen att finna ett talesätt inskjutet i en saga vet man genast mera om uttryckets mening, eftersom kontexten kan ge vissa upplysningar och eftersom vi vant oss vid att tolka vissa uttryck på ett visst sätt. "Och så levde de lyckliga i alla sina dagar" vet alla som fostrats i den finlandssvenska skolkulturen att hänför sig till att prinsen och prinsessan fått varandra som slutet på en saga. Rent teoretiskt, utan kännedom om intervjusituationen, kunde man också tänka sig att uttrycket kunde hänföras till ex-

empel till människor som blivit botade från någon farlig sjukdom, människor som blivit frälsta eller varför inte människor som lyckats köpa sig en grön Jaguar med taklucka och lädersäten efter att ha drömt om det i trettio år. Den situationella kontexten är vanligen svår att analysera när det gäller upppteckningsmaterialet. Vill man försöka måste man utföra en rekonstruktionsprocess. Tyvärr saknas tillräckliga detaljer för det mesta. En räddning är att lyfta analysprocessen till ett högre abstraktionsplan och se materialet mot den kulturella kontexten.

Den kulturella kontexten kan ses i ett snävt och ett vitt perspektiv. Det snäva perspektivet hänför sig till en viss miljö. Man frågar sig då vad en viss text betyder i förhållande till rum, tid och social miljö, etnologins och folkloristikens tre klassiska dimensioner. Sagan om Rödluvan kan vara ett gott exempel. Den finns i många olika varianter, både folkliga och skönlitterära. Är man intresserad av att förstå sagan ur detta perspektiv kan man ställa frågor i stil med: "Vad säger Rödluvan en bondhustru i nordöstra Frankrike på 1870-talet? Vad säger den en adelspojke i Frankrike på 1600-talet? Vad får en borgerlig flicka ut av den i 1820-talets Tyskland? Vad betyder den i Tyska Demokratiska Republiken på 1960-talet? Vad ser en feministisk mor i den när hon berättar den för sin sjuåring år 2001?" Man utgår ifrån att sagan förändras och tar intryck av tidsandan och den geografiska respektive samhälleliga omgivningen.

Den kulturella kontexten kan också ses i ett mycket vitt perspektiv. Här måste man ta hänsyn till mycket större enheter än beträffande den snäva kulturella kontexten. Här tas inte upp bara det som gäller en viss tid, ort och social miljö utan man måste låta sitt intellekt röra sig över betydligt större områden. Rödluvan får fortsätta att vara exempel. Nu prövar man vad man vet om hur kvinnlighet och kvinnokunskap överfördes från en generation till en annan genom symbolisk eller verklig kan-

nibalism i Centraleuropa före industrialiseringen, man undersöker uppfostringsideal under renässans och nyare tid, man studerar borgerlighetens ideal, man glömmer inte att barndomen som kulturellt fenomen har sin egen speciella historia att reda ut, man sätter sig in i det politiska systemet i DDR för det hjälper en att förstå varför den östtyska varianten har en viss utformning och man gör sig bekant med feministiska tankar om förhållandet mellan könen i dagens samhälle. Man provar också tankar man känner från andra sammanhang: Vad vet man om att ge gåvor? Rödluvan hade ju något i sin korg som mormodern skulle få. Vad vet man om att initiera småflickor till den vuxna kvinnans värld? Sagan kan tolkas som en berättelse om hur Rödluvan blir vuxen i sitt möte med den sängliggande och döende mormodern. Vad vet man om fattig- och sjukvården i Europa? Vad vet man om maktförhållandet mellan den som kan röra sig och den handikappade, sjuka? Vad vet man om våld mot kvinnor? När man ser sagan om Rödluvan på detta sätt i ett vitt perspektiv ser man också en bra bit av civilisationshistorien men också av hur folkloristerna genom tiderna har försökt tolka sina texter (Zipes 1982).

I själva verket kan man säga att den analys som görs med ett så vitt perspektiv på den kulturella kontexten närmar sig en mentalitetshistorisk undersökning. Inom den inriktningen försöker man med hjälp av nya tolkningar av ett gammalt material komma "bakom" det som står skrivet. Inkvisitionsprotokollen utgör goda exempel. Genom att inte bara se dem som dokument om hur många häxor som förhördes, straffades och avrättades läser man dem för att se vad det var för ett slags människor som anklagades och anklagade. Man undersöker vilken karaktär de inblandade hade genom att närläsa deras inlägg under rättegången, man ser efter vem som hade övertaget under förhöret, man försöker visa hur dessa människor hade det i

samma samhälle utanför rättegångssalen. Man försöker måla en så mångsidig bild som möjligt av dem som agerade under rättegången och placera in dem i den by och det land där de hörde hemma. Mentalitetshistorikerna intresserar sig för långa tidsperspektiv. De kan till exempel se ett specifikt drag i en föreställning om häxor i dag som de kan känna igen i den antika religionen. De intresserar sig också för stora geografiska områden. Något motiv som återfinns i inkvisitionsprotokollen kan man hitta i beskrivningar av världsbilden i Altaj. Man kan med hjälp av denna metod inse att det som källan handlar om inte bara är motståndet mot en "felaktig" religion, inte heller bara uppfattningen om den "riktiga" religionen utan också att det bakom både den riktiga och den felaktiga finns föreställningar som hör hemma i ett tredje trossystem, som det aldrig funnits möjlighet att beskriva i skrift, för att den härrör från så länge sedan att skrivkonsten ännu inte var utvecklad. Denna form för tro nämns inte i texterna, men av sammanhanget kan man som mentalitetshistoriker dra slutsatsen att alla aktörer har en gemensam förutsättning i sitt sätt att tänka och tala, en förutsättning som för dem är så självklar att de inte behöver nämna den, men som för oss flera hundra år senare är en nyhet. Vardagens föreställningar, värdesystem och ofta oskrivna regler är ett fängslande temaområde för den mentalitetshistoriskt inriktade folkloristen. De är goda exempel på sådant som man inte skriver upp, som man inte berättar vitt och brett om, som kan accepteras i hundratals år på stora geografiska områden utan att ifrågasättas (Ginzburg 1988, 1991, 1992).

Materialet bestämmer metoden

Ovan har jag gett några exempel på metoder för hur man kan tolka uppteckningar. Mera sällan håller man i praktiken dessa

metoder strikt i sär. Alla metoder lämpar sig inte heller för allt slag av material. Det är viktigt att minnas att materialet måste bestämma den metod man använder. Det är inte bra att tvinga materialet så att det passar en metod man gärna vill använda – förutsatt att man inte just precis har föresatt sig att testa en viss metod och se efter om den passar för en viss sorts material.

När du väljer den metod med vars hjälp du vill analysera folkloristiska texter bör du

- känna till varje upppteckning mycket väl
- kunna avgöra om den metod du tänkt dig att arbeta med också kan användas utan att du gör våld på materialet
- kunna rekonstruera kontexten

Litteratur om metoden

Apo, Satu (1986): *Ihmesadun rakenne juonien tyypit, pääjaksot ja henkilöasetelmat satakuntalaisessa kansansatuaineistossa*. Helsinki. (SKS toimituksia 446.)

Ben-Amos, Dan (1992): *Do we need ideal types (in Folklore)?* Åbo. (NIF Papers 2.)

Brudal, Paul Jan (1986): *Sagan och det omedvetna språket. Psykologi och symbolbilder i folksagan*. [Stockholm].

Geier, Manfred (1985): *Die Schrift und die Tradition. Studien zur Intertextualitet*. München.

Honko, Lauri (1981): Forskningsmetoderna inom prosatraditionen och deras framtid. *Folkloristikens aktuella paradig*m. Åbo. (NIF Publications 10.), 15-54.

Honko, Lauri (1984): Empty texts, full meanings. *Arv* 40, 95-126.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki (1992): The context of narrating. *Folklore processed in honour of Lauri Honko on his 60th birthday 6th March 1992*. Helsinki. (NIF Publications 24.)

Klintberg, Bengt af (1981): Skall vi behålla vårt genresystem? *Folkloristikens aktuella paradig*m. Åbo. (NIF Publications 10.), 75-94.

- Krohn, Kaarle (1926): *Die folkloristische Arbeitsmethode Begründet von Julius Krohn und weitergeführt von nordischen Forschern*. Oslo. (Institutet for sammenlignende kulturforskning 5.) Finns även på engelska under titeln *Folklore methodology*, 1971.
- Lévi-Strauss, Claude (1984): *Det vilda tänkandet*. Lund.
- Propp, Vladimir (1968): *Morphology of the folk tale*. Austin & London. (Publications of the American Folklore Society 9.)
- Stattin, Jochum (1992): *Näcken. Spelman eller gränsvakt?* Stockholm.
- Thick corpus, organic variation and textuality in oral tradition* (2000). Ed. Lauri Honko. Helsinki. (Studia Fennica Folkloristica 7, NNF Publications 7.)

Litteratur med metoden

- Carvalho-Neto, Paulo de (1971): *The concept of folklore*. Coral Gables.
- Douglas, Mary (1995): *Purity and danger. An analysis of concepts of pollution and taboo*. London.
- Dundes, Alan (1979): *Analytic essays in folklore*. The Hague.
- Ginzburg, Carlo (1988): *Osten och maskarna. En 1500-talsmjölnares tankar om skapelsen*. Stockholm.
- Ginzburg, Carlo (1991): *Benandanti, "de goda häxmästarna"*. Stockholm.
- Ginzburg, Carlo (1992): *The night battles. Witchcraft and agrarian cults in the sixteenth and seventeenth centuries*. Baltimore.
- Wilson, William A. (1976): *Folklore and nationalism in modern Finland*. Bloomington Ind.
- Zipes, Jack (1982): *Rotkäppchens Lust und Leid. Biographie eines europäischen Märchens*. Köln.

Övriga referenser

- Finlands svenska folkdiktning 2,2* (1924). Helsingfors. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 174.)
- Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre* (2003). Red. Bo G. Nilsson, Dan Waldetoft och Christina Westergren. Stockholm.
- Olaus Magnus (1976): *Historia om de nordiska folken 1-22*. Stockholm.